

Koulu ja menneisyys

Oppivelvollisuus 100 vuotta

Toimituskunta ja toimitus

Päätoimittaja dos. Janne Sääntti (HY)

dos. Arto Nevala (ISY)

dos. Lauri Kemppinen (TY)

dos. Antti Saari (TUNI)

dos. Sofia Kotilainen (JY)

FM Karoliina Puranen-Impola (JY)

ISSN 0780-7964

ISBN 978-952-69174-2-9 (nid.)

ISBN 978-952-69174-3-6 (PDF)

Koulu ja menneisyys LVIII

SUOMEN
KASVATUKSEN ja KOULUTUKSEN
HISTORIAN SEURA

Lapsia Yliskylän koulun (nykyinen Laajasalon peruskoulu) pihalla. Näkymä toisen kerroksen tasanteelta.

Kuva: Simo Rista, 1970, Helsingin kaupunginmuseo

Pääkirjoitus

Suomalaisilla sanotaan olevan erityissuhde metsään ja saunaan. Selitykseksi kelvannee se, että kumpiakin löytyy maastamme suhteellisen paljon. Saman erityissuhteen sanotaan toteutuvan myös koulutuksessa. Suomi ottaakin mielellään roolin koulutuksen edelläkävijämaana ja korostaa koulutuksen olevan sydämenasia. Näkemystä pönkittävät väestön sangen korkean koulutustason ohella monet selvitykset, tutkimukset ja mediassa esitetyt näkökulmat koululaistemme ja koululaitoksemme menestyksestä. Huolestuneet puheenvuorot korostavat nekin osaltaan koulutuksen arvostettua asemaa ja sen mahdollista hiipumista.

Viettäessämme oppivelvollisuuden 100 juhlavuotta on ensinnäkin todettava, että maamme on muuttunut merkittävästi 100 vuodessa. Niin on toki käynyt muissakin länsimaissa, mutta Suomen vauhti on ollut astetta kovempi, mikä voi osaltaan selittää myös koulutuksen merkittävää roolia maassamme. Se on yksi keino pyrkiä hallitsemaan muutosta. Juuri itsestänyt Suomi oli joka tapauksessa jakautunut tavalla, jota tämän päivän suomalaisen on liki mahdoton käsittää. Syntyperä ja sosioekonominen asema määritteli käytännössä joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta tulevaisuuden rajat. Koulutus kuului loppujen lopuksi hyvin harvalle yhteiskunnan jäsenelle kansakoulutusta lukuun ottamatta, joka sekin jäi etenkin rajaseudulla osalla väestöstä hyvin vähäiseksi. Tähän maaperään kylvettiin ajatus oppivelvollisuudesta.

Merkittävä modernisaatiopyrähdyks otettiin runsas puoli vuosisataa sitten, jolloin Suomi siirtyi maa- ja metsätalousvaltaisesta yhteiskunnasta ennätysvauhtia palveluyhteiskuntaan. Monissa perheissä siirryttiin suoraan torpasta toimistoon, ja muista länsimaista tuttu tehdasvaihe jäi toteutumatta. Koulutuksen tehtäväksi tuli tuottaa työvoimaa alati monimutkautuvan yhteiskunnan tarpeisiin mutta samalla myös tarjota mahdollisuuksia yhä useammalle kansalaiselle. Tuohon vaiheeseen ajoittunut peruskoulu rakennettiin palvelemaan kasvanutta koulutuskysyntää ja pönkittämään koulutuksen tasa-arvon toteutumista.

Sisältö:

Pääkirjoitus	5
Artikkelit:	
☞ Sirkka Ahonen - Kiistelty oppivelvollisuus	8
☞ Markku Jahnukainen - Erityisopetus ja oppivelvollisuus	38
☞ Paula Alanen - Oppivelvollisuuskoulu yhteiskunnallisten viiteongelmien ratkaisukeinona	66
☞ Milla Uusitupa & Vesa Koivisto - Raja-Karjalan kouluolot	98
Katsaukset:	
Liisa Granbom-Herranen - Oppivelvollisuus vai oppioikeus?	130
Pilvi Torsti - Yhteinen ja pakollinen vai erillinen ja valinnainen? Toisen asteen oppivelvollisuus uudistus osana sadan vuoden kamppailua ja jatkumoa	154
Toimintakertomus	182

Entä koulutus tänä päivänä? Vaikka olemme onnistuneet maailman mittakaavassa erinomaisen hyvin koulutusratkaisuihimme, ei kahtiajakautuminen ole historiallinen ilmiö. Ja vaikka koulutuksen avulla on mahdollisuus tasata erilaisia sosiaalisia eroja, on se myös eroja tuottava koneisto. Koulutus tuntuu noudattavan koronan lakeja: yksille se on tarjonnut mahdollisuuden toteuttaa omia intressejään, kun taas toiset ovat joutuneet alttiiksi epätoivottaville vaikutuksille ja ajautuneet vieraisiin tilanteisiin.

Vaikka oppivelvollisuus on juuri ulotettu aiempaa myöhäisemmäksi, todelliset kamppailut käydään ehkä sittenkin elinikäisen oppimisen alueella. Siellä velvollisuudet ovat hieman toisenlaisia eikä niitä ole juuri lakeihin kirjattu. Uskoisin että allekirjoittaneen tavoin monen lukijan on helppo toimia jatkuvan oppimisen airueena ja puolestapuhujana, mitä myös oppivelvollisuuden laajentuminen palvelee. Kukapa ei kannattaisi elinikäistä oppimista. Silti on syytä hiljentyä niiden tutkimusten kohdalla, jotka ovat osoittaneet kuinka tämä elämänkestoinen oppiminen voikin kääntyä elinkautiseksi oppimiseksi. Näkymän lohduttomuutta korostaa se seikka, että edes hyvällä käytöksellä tämä pedagoginen lusiminen ei vähenny, pikemminkin päinvastoin. Juridiikan ohella viittauskohteita löytyy myös taloustieteiden puolelta: aivan kuten raha ja ylipäätään pääoma, myös koulutus kertyy jo sitä omaaville. Ja jos osaa hajauttaa omaa koulutuksellista pääomaansa mahdollisimman monelle alalle, aina vain parempi.

Koulutuksen merkitys voidaan jakaa taloudellisiin ja sivistyksellisiin tarpeisiin. Näitä intressejä edustavat tahot korostavat koulutuksen merkitystä näkökulmien ollessa kuitenkin hyvin eriäviä, toisinaan jopa vastakkaisia. Taloudellisesta näkökulmasta todistavat piirit puhuvat koulutuksen merkityksestä varallisuuden, taloudellisen toimintakyvyn ja kilpailukyvyn hengessä. Juuri heitä vastaan kohdistuu ajatus pakkomuotoisesta ja ikuisesti jatkuvasta sekä markkinoiden logiikkaa palvelevasta elinkautisoppimisesta. Sivistystä korostavat tahot taas puhuvat mieluusti koulutuksen itseisarvosta ja sen sivistävästä ja mieltä kohottavasta merkityksestä. Allekirjoittanut on monen muun kasvatustieteilijän tavoin ollut huolestunut koulutukseen liittyvästä yksipuolisesta talousajattelusta. Käytän nyt tilaisuutta kyseenalaistaakseni tätä usein esitettyä kahtiajakoa: onko todellakin

täysin mahdotonta, että samaan aikaan kun yksilö koulutuksensa avulla laajentaa perspektiiviään ja kehittyy ihmisenä, hän myös parantaa ammatillista osaamistaan ja taloudellista liikkumavaraansa, kestävä kehityksen mukaisesti totta kai, nyt ja tulevaisuudessa?

En ole halunnut edellä kyseenalaistaa oppivelvollisuutta ja sen merkitystä. Olen pikemminkin pyrkinyt pohtimaan, joskin hyvin pintapuolisesti, että tälläkin asialla on usein kääntöpuolensa. Tämä seikka ei mielestäni vähennä sitä tosiasiaa, että koulutuksella voi olla merkitystä vain siinä tapauksessa, että sitä nauttiva yksilö arvostaa ja osaa hyödyntää sitä jollain tavoin elämässään. En usko siihen, että oppivelvollisuuden nimeäminen oppimahdollisuudeksi muuttaisi mitään, mutta ajatteluleikkinä se tuo esiin sen, kuinka yksilöllä on oltava päätösvaltaa omissa asioissaan. Silti yhteiskuntakin saa esittää toiveitaan vaikkapa velvollisuuksien muodossa.

* * *

Hyvä lukija, kuten edellisessä pääkirjoituksessani lupasin, käsissäsi on vihdoin uudistettu Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran julkaisema vuosikirja, joka on jo edennyt 58. vuosikertaan. Vuosikirjan uusi visuaalinen ilme myötäilee jo aiemmin uudistettuja seuramme kotisivuja. Jos visuaalisen ilmeen perusteella voi todeta jotain seuran luonteesta, niin toivottavasti se on käyntikorttinsa mukaisesti raikas ja silti samaan aikaan traditiossa tiukasti toisen jalkansa pitävä yhdistys.

Onnekseni voin todeta, että pelkästään ilme ei ole muuttunut, vaan myös seuran ydin eli hallitus. Se on nuortunut ja patriarkalisuuskin on vähentynyt merkittävästi. Saanen muistuttaa lopuksi, että ei kasvatuksen historia ole mikään menneisyyden jäännös: aina kun kasvatetaan ja koulutetaan, syntyy samalla myös historiaa. Se haluammeko muistaa tämän seikan, on sitten aivan toinen juttu. Meidän seuramme pyrkii muistamaan ja muistuttamaan.

Tikkurilassa 3.8.2021

Päätoimittaja dos. Janne Sääntti